

Η Αρχαιολογία και το Βιβλίο της Εξόδου: η Έξοδος από την Αίγυπτο

<http://www.diakrisis.gr/articles.php?lng=gr&pg=146>

Οι αρχαιολόγοι έχουν κάνει πολύ σημαντικές ανακαλύψεις, οι οποίες κάνουν το βιβλίο της Εξόδου και τα χρόνια που έζησαν οι Ισραηλίτες στην Αίγυπτο, να παίρνουν σάρκα και οστά.

-του Mario Seiglie-

Σε προηγούμενα τεύχη, το περιοδικό μας εξέτασε διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα που διαφωτίζουν κάποια σημεία του βιβλίου της Γένεσης. Σε αυτό το τεύχος, συνεχίζουμε την εξερεύνησή μας για ανακαλύψεις που διασαφηνίζουν τις βιβλικές αφηγήσεις, εστιάζοντας την προσοχή μας στην Έξοδο, το δεύτερο βιβλίο της Αγίας Γραφής. Το βιβλίο της Εξόδου περιγράφει την αποχώρηση των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο, ένα γεγονός που διακρίνεται από έναν μεγάλο αγώνα ανάμεσα σε δύο άνισους αντιπάλους. Από τη μια, βρισκόταν ένα κατατρεγμένο έθνος σκλάβων κι από την άλλη, το πιο ισχυρό έθνος στη Μέση Ανατολή, αν όχι του κόσμου. Εάν το εξετάσουμε αυστηρώς βάσει των φυσικών δεδομένων, σ' αυτόν τον αγώνα ανάμεσα στον λαό Ισραήλ και την Αίγυπτο, οι Ισραηλίτες βρισκότουσαν σε πολύ μειονεκτική θέση. Τι έχει βρει η αρχαιολογία, το οποίο να σχετίζεται με την Έξοδο και τα χρόνια που έζησαν οι Ισραηλίτες στην Αίγυπτο; Οι επιστήμονες έχουν κάνει διάφορες σημαντικές ανακαλύψεις, οι οποίες κάνουν αυτό το μέρος της Βίβλου να ζωντανεύει μπροστά μας.

Η κατασκευή πλίνθων στην Αίγυπτο

Στο βιβλίο της Εξόδου, βλέπουμε τους Αιγυπτίους να εξαναγκάζουν τους Ισραηλίτες να οικοδομήσουν μεγάλες πόλεις για τον Φαραώ: "Κατέστησαν λοιπόν επ' αυτούς επιστάτας των εργασιών, διά να καταθλίβωσιν αυτούς με τα βάρη αυτών? και ωκοδόμησαν εις τον Φαραώ πόλεις αποθηκών, την Πιθώμ και την Ραμεσσή." (Έξοδος α:11). Οι περισσότεροι από μας γνωρίζουν λίγα σχετικά με τις Αιγυπτιακές πυραμίδες, οι οποίες ήταν κατασκευασμένες από πέτρα. Όμως, δεν ήταν όλες οι Αιγυπτιακές πυραμίδες φτιαγμένες από πέτρα? οι πλίνθοι αποτελούσαν το κυριότερο οικοδομικό υλικό που χρησιμοποιούνταν στη χώρα. Η Διεθνής Εγκυκλοπαίδεια της Επίσημης Βίβλου (The International Standard Bible Encyclopedia), επισημαίνει ότι "σε όλη την πορεία της Αιγυπτιακής ιστορίας, οι πλίνθοι που αποξηραίνονταν στον ήλιο ήταν το πρωτεύον οικοδομικό υλικό. Την πέτρα την κρατούσαν για τους ναούς και για άλλες μνημειακές κατασκευές." (1ος τόμος, σελ.546). Ως εκ τούτου, οι Αιγύπτιοι χρειαζόντουσαν εκατομμύρια πλίνθων και οι Ισραηλίτες εργαζόντουσαν σκληρά κι αφιέρωναν πολύ χρόνο, ώστε να καλύψουν αυτήν τη ζήτηση. Οι Αιγύπτιοι "κατεπίκραινον την ζωήν αυτών διά της σκληράς δουλείας εις τον πηλόν και εις τας πλίνθους και εις πάσας τας εργασίας των πεδιάδων;" (Έξοδος α:14, η έμφαση προσδίδεται σ' όλο το κείμενο). Όταν ο Μωυσής κι ο Ααρών είπαν στον Φαραώ ότι ο Θεός ήθελε τον λαό Του, τους Ισραηλίτες, να σταματήσουν να εργάζονται και να τελέσουν κάποια θρησκευτική εορτή μέσα στην έρημο, ο Φαραώ εξοργίστηκε. Αντί να υποχωρήσει, αύξησε τον φόρτο εργασίας: "Και την αυτήν ημέραν προσέταξεν ο Φαραώ τους εργοδιώκτας του λαού και τους επιτρόπους αυτών, λέγων? δεν θέλετε δώσει πλέον εις τον λαόν τούτον άχυρον καθώς χθες και προχθές, διά να κάμνωσι τας πλίνθους? ας υπάγωσιν αυτοί και ας συνάγωσιν εις εαυτούς άχυρον;" (Έξοδος ε:6,7). Αυτό το σκληρό μέτρο ήρθε να προστεθεί στις ήδη βεβαρημένες εργασίες των Ισραηλιτών. Οι Ισραηλίτες σκλάβοι έπρεπε τώρα να κατευθυνθούν προς τους αγρούς, προκειμένου να μαζέψουν άχυρο, για να αναμείξουν με τη λάσπη. Η βιβλική λεπτομέρεια, όσον αφορά στη χρήση άχυρου στην κατασκευή πλίνθων, φέρνει μερικούς σε απορία. Πώς, ρωτούν, μπορούσε η προσθήκη του άχυρου ως συστατικού, να κάνει τις πλίνθους ισχυρότερες; Στην Αίγυπτο, ο συνδυασμός λάσπης-άχυρου χρησιμοποιείτο συνηθέστατα, για να ενισχύσει τα οικοδομικά τούβλα. Επίσης, δεν άφηνε τις πλίνθους να

εμφανίσουν ρωγμές ή να χάσουν το σχήμα τους. Σύγχρονοι ερευνητές έχουν κάνει δοκιμές, που δείχνουν ότι όταν το άχυρο αναμειχθεί με τη λάσπη, τα τούβλα που προκύπτουν, είναι τρεις φορές ισχυρότερα από αυτά που φτιάχνονται χωρίς άχυρο. Τα υγρά μέσα στο άχυρο απελευθερώνουν χουμικό οξύ και κάνουν τις πλίνθους σκληρότερες (Gerald Vardaman, Η Αρχαιολογία και ο Ζωντανός Λόγος - Archaeology and the Living Word, 1966, σελ. 37). Μέχρι τις μέρες μας, μετά από χιλιάδες χρόνια, τα μνημεία από πλίνθους φτιαγμένες με λάσπη, διατηρούνται ακόμη στην Αίγυπτο.

Οι δέκα πληγές

Η Αιγυπτιακή ιστορία έχει διαφωτίσει την κατανόησή μας για τη Βιβλική περιγραφή των πληγών που χτύπησαν την Αίγυπτο και που οδήγησαν στην αποχώρηση των Ισραηλιτών από τη γη εκείνη. Οι Αιγύπτιοι ήταν θρησκευόμενοι άνθρωποι. Είχαν θεούς για τα πάντα και προσπαθούσαν να τους ευχαριστήσουν με μεγάλη ευσυνειδησία. Είχαν 39 κύριους θεούς, πολλοί από τους οποίους απεικονίζονται στην Αιγυπτιακή τέχνη με σώματα ή κεφαλές ζώων. Στους Αιγυπτιακούς ναούς, οι ιερείς φρόντιζαν να διαθέτουν πολλούς τύπους ιερών ζώων, που παρίσταναν θεότητες. Από μια άποψη, η έξοδος των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο, ήταν μια αναμέτρηση ανάμεσα στον αληθινό Θεό, τον Γιάχβε και τους ψεύτικους θεούς εκείνης της χώρας. Αυτό θα απομάκρυνε οποιαδήποτε αμφιβολία στον νου των Ισραηλιτών, όσον αφορούσε στο ποιος ήταν ο αληθινός Θεός και ποια ήταν η αληθινή θρησκεία. Ο Θεός δεν σκόπευε μόνο να πάρει τον λαό Του από την Αίγυπτο, αλλά να αποθαρρύνει τη λατρεία των υποτιθέμενων ισχυρών Αιγυπτιακών θεών. Αυτό το κατέστησε σαφές, όταν είπε στον Μωυσή: "Διότι την νύκτα ταύτην θέλω περάσει διά μέσου της γης της Αιγύπτου και θέλω πατάξει παν πρωτότοκον εν τη γη της Αιγύπτου, από ανθρώπου έως κτήνους? και θέλω κάμει κρίσεις εναντίον πάντων των θεών της Αιγύπτου. Εγώ ο Κύριος." (Έξοδος ιβ:12). Αργότερα, στους Αριθμούς λγ:4, διαβάζουμε ότι "εις τους θεούς αυτών έκαμεν ο Κύριος εκδίκησιν". Ο Θεός κατεύθυνε καθεμιά από τις 10 πληγές ενάντια στους Αιγυπτιακούς θεούς που φαινομενικά κυριαρχούσαν σε κάποια πλευρά της φύσης. Οι πληγές παρουσίαζαν συλλογικά μια δραματική επίδειξη, τόσο στους Ισραηλίτες, όσο και στους Αιγυπτίους, για το ότι οι θεοί ήταν ψεύτικοι? ήταν ανίσχυροι να έρθουν προς βοήθεια οποιουδήποτε τους εκλιπαρούσε. Ένα αρχαίο Αιγυπτιακό ημερολόγιο αποκαλύπτει πολυάριθμες εορτές, αφιερωμένες στους θεούς - τόσο πολλές, που φαίνεται ότι δεν απέμεναν πολλές εργάσιμες μέρες μέσα στον χρόνο. Όταν ο Μωυσής είπε στον Φαραώ ότι ο Ισραήλ θα έφευγε για κάμποσες μέρες, για να γιορτάσει κάποια εορτή προς τον Θεό, ο Φαραώ αγανάκτησε: "Τις είναι ο Κύριος, εις του οποίου την φωνήν θέλω υπακούσει, ώστε να εξαποστείλω τον Ισραήλ; Δεν γνωρίζω τον Κύριον και ουδέ τον Ισραήλ θέλω εξαποστείλει... Διά τι, Μωυσή και Ααρών, αποκόπτετε τον λαόν από των εργασιών αυτού; Υπάγετε εις τα έργα σας." (Έξοδος ε:2,4). Ο Φαραώ προφανώς νόμιζε ότι οι Ισραηλίτες απολάμβαναν άφθονο ελεύθερο χρόνο, έτσι αρνήθηκε να ικανοποιήσει το αίτημά τους. Παρατηρώντας τη δυστροπία του Φαραώ, ο Θεός ενέργησε.

Πληγές ενάντια στις θεότητες

Η πρώτη πληγή είχε σαν στόχο το πιο σεβαστό και πολύτιμο προπύργιο του Αιγυπτιακού πολιτισμού, τον ισχυρό Ποταμό Νείλο, μαζί με τους θεούς που οι Αιγύπτιοι συσχέτιζαν με αυτόν. Τα αποθέματα τροφίμων της Αιγύπτου βασιζόντουσαν στην υπερχείλιση του Νείλου, καθώς και στα ετήσιά του αποθέματα βούρκου, ώστε να ενισχυθεί η γονιμότητα του εδάφους. Μερικές φορές, όπως στις μέρες του Ιωσήφ, το να μην υπερχείλίσουν οι όχθες του Νείλου, θα κατέληγε σε λιμό. Έτσι, οι Αιγύπτιοι προσευχόντουσαν τακτικά στους θεούς τους για άφθονο νερό. Η πρώτη πληγή έκανε το νερό μη πόσιμο και ταγγό. Τα ψάρια, μια πολύτιμη πηγή τροφής, ψόφησαν. Οι Αιγύπτιοι υπολόγιζαν στη θεά του Νείλου Χαρί και στον ισχυρό Όσιρι, για να προστατέψουν τον Νείλο. Κανένα αποτέλεσμα δεν υπήρξε όμως από τις κραυγές και τις προσευχές των Αιγυπτίων να εξαγνίσουν οι θεοί τους τον Νείλο. Μόνο όταν ο Μωυσής κι ο Ααρών προσευχήθηκαν στον αληθινό Θεό, αναζωογονήθηκαν τα ύδατα. Όμως, ο Φαραώ

παρέμεινε υπερήφανος. Πίστευε ότι ένα πλήθος ισχυρών θεών περίμεναν να εκτελέσουν τις διαταγές του? στην πραγματικότητα, ο ίδιος ο Φαραώ εθεωρείτο θεός από τους περισσότερους Αιγυπτίους. Η δεύτερη πληγή είχε σαν στόχο ένα από τα πλάσματα που οι Αιγύπτιοι συσχέτιζαν με τον Νείλο. Οι Αιγύπτιοι λάτρευαν τον βάτραχο στη μορφή του Heqt, του οποίου το άγαλμα είχε την κεφαλή ενός βατράχου. Αυτός ο θεός συμβόλιζε καλές σοδειές και ευλογίες στη μετά θάνατον ζωή. Οι Αιγύπτιοι παρατηρούσαν ότι, όταν ο Νείλος έφτανε σε ένα ορισμένο επίπεδο και υπερχείλιζε, οι βάτραχοι αφθονούσαν. Η παρουσία τους αποτελούσε οιωνό για καλά εισοδήματα και για τον έλεγχο του πληθυσμού των εντόμων. Ένας Νείλος με χαμηλή στάθμη και λίγους βατράχους, σήμαινε έλλειψη βούρκου, φτωχές σοδειές και πολλά έντομα. Ο Heqt, θεός των βατράχων, υποτίθεται ότι έλεγχε τον πληθυσμό των βατράχων. Όταν η δεύτερη πληγή επέφερε υπερβολικά πολλούς βατράχους, φάνηκε στους Αιγυπτίους ότι ο θεός που τους κυβερνούσε είχε χάσει τον έλεγχο. Κανένας αριθμός προσευχών και καμία ποσότητα λιβανιού δεν άλλαζε την κατάσταση. Μόνο όταν ο αληθινός Θεός παρενέβη, ήταν που ψόφησαν οι βάτραχοι και τελείωσε η κρίση. Η τρίτη κι η τέταρτη πληγή έφερναν στο προσκήνιο έναν άλλο αγαπημένο θεό των Αιγυπτίων, τον Kheper, τη θεότητα σκαραβαίο, που απεικονιζόταν με σκαθάρια κι άλλα έντομα. Το ομοίωμα του θεού-σκαραβαίου εμφανιζόταν συχνά σε φυλαχτά. "Η λατρεία προς τις μύγες και ειδικά αυτή των σκαθαριών, αποτελούσε σημαντικό μέρος της αρχαίας Αιγυπτιακής θρησκείας." (Jamieson, Fausset and Brown, Ερμηνευτικά Σχόλια της Αγίας Γραφής - Exegetical Commentary of the Bible, 1ος τόμος, σελ. 67). "Διάφορα είδη σκαθαριών εθεωρούντο ιερά στην Αίγυπτο? ανάμεσα σ'αυτά, το σκαθάρι που βρίσκεται στην κοπριά [που] έγινε το σύμβολο της ανάστασης και της συνεχούς ύπαρξης..." (Ερμηνευτικό Λεξικό της Αγίας Γραφής - The Interpreter's Dictionary of the Bible, 4ος τόμος, σελ. 258). Όταν ένα σμήνος από ψείρες ή σκνίπες (ή πιθανόν κουνούπια) και αλογόμυγες άρχισαν να τσιμπούν τον λαό, οι μάγοι των ανακτόρων ζήτησαν από τον θεό των εντόμων, να τα ελέγξει, αλλά προς ουδέν όφελος. Μόνο όταν ο Φαραώ έκανε έκκληση στον Μωυσή να ζητήσει από τον Θεό του Ισραήλ να απομακρύνει τις πληγές αυτές, ήταν που κόπασε η μάστιγα.

Ο ιερός ταύρος

Η επόμενη πληγή προσέβαλε τα κτήνη, τα οποία οι Αιγύπτιοι θεωρούσαν ότι ήταν υπό τον έλεγχο του Άπιδος, του θεού-ταύρου και της Άθωρ, της μητέρας θεάς, που είχε τη μορφή αγελάδας. Ο ταύρος εθεωρείτο ιερός. Όταν πέθαινε ο ταύρος που βρισκόταν μέσα σε κάποιο ναό, ταριχευόταν και τον έθαβαν με πολλή μεγαλοπρέπεια. Η πέμπτη πληγή έπληξε αυτόν τον τρόπο λατρείας. "Και έκαμεν ο Κύριος το πράγμα τούτο την επαύριον και απέθανον πάντα τα κτήνη των Αιγυπτίων? εκ δε των κτηνών των υιών Ισραήλ δεν απέθανεν ουδέ εν." (Έξοδος θ:6). Όσες προσευχές κι αν έγιναν από πλευράς των ειδωλολατρών, δεν μπορούσαν να αλλάξουν αυτήν την έκβαση. Έπειτα, ήρθε μια πληγή 'καύσεως', την οποία οι Αιγύπτιοι νόμιζαν ότι μπορούσαν να θεραπεύσουν προσφεύγοντας στον θεό τους της ιατρικής, τον Imhotep, έναν θρυλικό Αιγύπτιο γιατρό, τον οποίο κατέληξαν να λατρεύουν. Τιμούσαν επίσης τον Θωθ, τον θεό της μαγείας και της θεραπείας. Και σ' αυτήν την περίπτωση όμως, η καύσις δεν αποχώρησε. Κι ακόμα χειρότερα, οι αυλικοί μάγοι που ικέτευαν αυτές τις οντότητες, ήταν και οι ίδιοι προσβεβλημένοι από τον λοιμό: "και δεν ηδύναντο οι μάγοι να σταθώσιν έμπροσθεν του Μωυσέως, εξ αιτίας της καύσεως? διότι η καύσις ήτο επί τους μάγους και επί πάντας τους Αιγυπτίους." (εδάφιο 11). Ξανά, ο Φαραώ και άλλοι Αιγύπτιοι έκαναν έκκληση στον Μωυσή να φέρει επίλυση στο πρόβλημα. Η δύναμη του Θεού στο να απομακρύνει αυτήν την πληγή, χρησίμευσε ως μαρτυρία, όχι μόνο στους Αιγυπτίους και στους Ισραηλίτες, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο. Ο Θεός είπε στον Φαραώ: "Και διά τούτο βεβαίως σε διετήρησα, διά να δείξω εν σοι την δύναμίν μου και να κηρυχθή το όνομά μου εν πάση τη γη." (εδάφιο 16). Αυτή η μαρτυρία παραμένει σε μας σήμερα, μέσα από την αφήγηση της Αγίας Γραφής. Η έβδομη και όγδοη πληγή χτύπησαν τα εισοδήματα της Αιγύπτου. Πρώτα, μια τρομερή χαλαζοθύελλα έπληξε τη συγκομιδή των καρπών κι έπειτα ένα σμήνος ακριδών ολοκλήρωσε την καταστροφή. Η σοδειά, υποτίθεται ότι προστατευόταν από τον Σηθ, τον θεό της συγκομιδής και η Nut, η θεά του ουρανού, ήταν η αρμόδια να αποτρέψει τις θεομηνίες. Όμως, οι εκκλήσεις των Αιγυπτίων

δεν στρεφόντουσαν σε ευήκοα ώτα. Στον Φαραώ άρχισαν να εξαντλούνται οι θεοί, για να προστατέψουν τον λαό του.

Ο Θεός πλήττει τους ισχυρότερους

Οι τελευταίες δύο πληγές στρεφόντουσαν στους δύο ισχυρότερους θεούς των Αιγυπτίων, στον κύριο θεό Ρα, που απεικονιζόταν με τον ήλιο και στον ίδιο τον Φαραώ. Οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι ο Ρα είναι η πηγή της ζωής, που έφερε το φως και τη θερμότητα στη γη. Η ένατη πληγή επέφερε τρεις μέρες, κατά τις οποίες δεν υπήρχε το φως του ήλιου. Το σκοτάδι ήταν τόσο "πυκνό", μας λένε οι Γραφές, που ακόμα και οι λύχνοι δεν μπορούσαν να διαλύσουν τη μαυρίλα. "Και εξέτεινεν ο Μωυσής την χείρα αυτού προς τον ουρανόν και έγινε σκότος πυκνόν εφ'όλην την γην της Αιγύπτου, τρεις ημέρας. Δεν έβλεπεν ο εις τον άλλον? ουδέ εσηκώθη τις από του τόπου αυτού τρεις ημέρας? εις πάντας δε τους υιούς Ισραήλ ήτο φως εν ταις κατοικίαις αυτών." (Έξοδος 1:22-23) Παρά τις προσευχές και τις δεήσεις που πρέπει να είχαν προσφέρει οι Αιγύπτιοι στον Ρα, ο θεός-ήλιος δεν έκανε τίποτα. Ο τελευταίος θεός με απόλυτη την ανάγκη να ταπεινωθεί, ήταν ο ίδιος ο Φαραώ, ο οποίος υποτίθεται ότι καταγόταν από τον θεό Ρα. Οι προστάτες θεοί του Φαραώ ήταν ο Όσιρις, ο κριτής των νεκρών και ο Όρος, ο θεός του φωτός. Η αιγυπτιακή λατρεία των Φαραώ εκδηλώθηκε με την κατασκευή μεγάλων πυραμίδων ως τάφων για τους ηγέτες τους. Η δέκατη πληγή έπληξε ακόμα και τον απόγονο του ανθρώπου-θεού των Αιγυπτίων. Ο ίδιος ο Φαραώ ήταν ανίσχυρος να αποτρέψει τον θάνατο του πρωτότοκου γιου του, ο οποίος είχε σειρά να καθίσει στον θρόνο, άξιος της λατρείας των Αιγυπτίων. "Κατά δε το μεσονύκτιον, ο Κύριος επάταξε παν πρωτότοκον εν τη γη της Αιγύπτου από του πρωτοτόκου του Φαραώ όστις κάθηται επί του θρόνου αυτού, έως του πρωτοτόκου του αιχμαλώτου, του εν τω δεσμωτηρίω? και πάντα τα πρωτότοκα των κτηνών." (Έξοδος 1β:29). Με τους θεούς του ανίκανους κι εξευτελισμένους, ο δυνατός Φαραώ τελικά λύγισε και η Έξοδος των υιών Ισραήλ ξεκίνησε. Μελλοντικά τεύχη του ΕΡΕΥΝΗΤΗ θα παρουσιάσουν περισσότερες αρχαιολογικές μαρτυρίες, οι οποίες ρίχνουν φως στην ιστορική αφήγηση του βιβλίου της Εξόδου.

Μετάφραση: Ε.Γ. (Μετάφραση κατόπιν αδείας από το περιοδικό GOOD NEWS)